

Bygdens röst
-
mellan
medborgare
och kommun

Ulla Herlitz

Boken utgiven av
Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva
Stortorget 7
111 29 Stockholm
Telefon: 08-24 13 50
Fax: 08-21 50 75
E-post: info@bygde.net
Internet: www.bygde.net

Bygdens röst
- mellan medborgare och kommun
Upplaga 1, 2 500 ex
ISBN 91-631-2272-3
Tryck: Alltryck i Lysekil AB
Copy right Ulla Herlitz
Styrsö mars 2002

Den tryckta upplagan är slut. Denna e-version, Upplaga 2, finns tillgänglig på www.bygde.net. Bilderna som finns i den tryckta upplagan har uteslutits. Styrsö september 2005.

Baksidestext

Rösträtten fyller 80 år! På 1920-talet hade Sverige 6 miljoner invånare i 2490 kommuner. Idag är vi 9 miljoner i 289 kommuner. Även om vi har rösträtt har demokratin tunnats ut. Många forskarrapporter vittnar om det. Allt färre fattar beslut över allt fler.

En ny tidsålder kräver också en ny demokratiordning. Starkt framväxande globala och lokala rörelser pockar på inflytande. Den svenska bygderörelsen är inget undantag. **Bygdens röst – mellan medborgare och kommun** tar upp olika alternativ hur lokal demokrati kan utvecklas. Hur människors röster och engagemang kan återföra makt och ansvar över bygden - till bygden.

Författaren vill inspirera lokala utvecklingsgrupper, föreningar, organisationer, politiska partier och kommuner att uppmärksamma rösträttens och demokratiutvecklingens lokala historia, men också inspirera till dialog mellan medborgare och kommun om nya former för lokal demokrati – på bygdenivå.

Ulla Herlitz är kulturgeograf och knuten till Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet. Hon har även skrivit "Platsideologi – bygderörelsen och demokratiska perspektiv i det postindustriella samhället" (Fritzes, 2000) och Folkrörelserådets Landsbygdspolitiska program.

ulla.herlitz@mailbox.hogia.net

Förord

Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva har i det Landsbygdspolitiska programmet poängterat vikten av lokal demokratiutveckling. Samarbete mellan lokala utvecklingsgrupper och kommuner är centralt för att åstadkomma en fördjupad och uthållig lokal demokrati.

Rösträtten fyller 80 år! Det var en milstolpe i vår moderna demokrati när allmän och lika rösträtt infördes för 80 år sedan. Min förhoppning är att denna bok om lokal demokrati skall inspirera och stimulera lokala utvecklingsgrupper och organisationer till aktiviteter i bygderna kring rösträttens och demokratiutvecklingens lokala historia. Min förhoppning är också att boken skall användas som underlag för en positiv dialog mellan bygderörelsen och politiker & tjänstemän på kommunal, regional och nationell nivå.

Ett stort tack till demokratiminister Britta Lejon och departementssekreterare Martina Holmgren som stöttat med medel från "Tid till demokrati"-pengarna. Tack också till Ronny Svensson för bidraget om Blomskogs Hembygdsförening, Monica Eriksson för presentationen av Vigge Bygdegårdsförening, Bengt-Göran Nilsson som skrev om SLUG, Bengt och Ing-Britt Johannesson och Zeth Bergström som tog emot i Almesåkra, Karin Bond för korrekturläsning och Irwing Johanson som tagit fotot på omslagets baksida.

Ulla Herlitz
Styrsö
Internationella kvinnodagen 2002

Innehållsförteckning

1 Röster från Almesåkra	4
2 Lokal tradition	6
3 Här står bygderörelse	8
4 SLUG –den samlande kraften för Skånes lokala utvecklingsgrupper	13
5 Mellan medborgare och kommun	15
- Piteå ByaForum	
- Kosternämnden	
- Svågadalsnämnden	
- Områdesstyrelsen i Kall	
6 Förnya demokratin	19
7 Ge kejsaren nya kläder	21
8 I nordiskt ljus	23
9 Ny lösning på spåret	25
Litteratur	26

1 Röster från Almesåkra

Söndagen den 20 september år 1998 var det kommunalval. Då gick Almesåkraborna man ur huse för att rösta. Inte riktigt alla, men 88,8 % av de röstberättigade invånarna lämnade sin röst i kommunalvalet. (89,8 i riksdagsvalet) Det är ganska många om man jämför med riksgenomsnittet som var 78,6 %.

Almesåkra är idag en socken i Nässjö kommun. När den allmänna och lika rösträtten infördes för 80 år sedan var Almesåkra en egen kommun. En liten kommun utan egen tätort, med 531 invånare i 29 små byar. Nu är vägarna som genomkorsar socknen asfalterade tack vare Hembygdsföreningen, som uppvaktat politiker och myndigheter och stått i. Vägarna var inte ens med i prioriteringsplanen, men redan i augusti 2000 kunde landshövding Birgit Friggebo klippa bandet för de nybelagda vägarna 822 och 833 genom Almesåkra.

Kyrka och sockenstuga

På ena sidan vägen vid sjön ligger den stora stenkyrkan, på samma plats där den första kyrkan byggdes redan på 1100-talet. Sockenstugan ligger på andra sidan vägen. Det är där i sockenstugan som Almesåkraborna återigen lägger sina röster i valurnan. Fram till början av 1950-talet hölls först sockenstämma och senare kommunalstämma i sockenstugan. En form av direktdemokrati som fanns i många små kommuner ända fram till 1952 tillämpades.

Vid den första kommunsammanläggningen 1952 slogs Almesåkra samman med Malmbäckens kommun och fick det gemensamma namnet Malmbäckens kommun. Det var inte populärt. Almesåkraborna menade att det inte fanns några naturliga förbindelser med Malmbäck och vägen dit var både lång och dålig. Man ville hellre gå samman med näraliggande Barkeryds kommun. Frågan diskuterades i många år och i Smålands Dagblad från 1947 kunde man läsa:

Efter en lång debatt beslöt kommunalstämman i Almesåkra att uttala sig för en sammanslagning med Barkeryd. Vidare beslöt stämman att på det kraftigaste protestera mot de beslutande myndigheternas sätt att driva igenom en fråga som över hela Sveriges land, särskilt bland landskommunerna, mötts av den största ovilja.

Firar med kaffeservering på valdagen

Länsstyrelsen körde över Almesåkras invånare. Det blev sammanslagning med Malmbäck, men de kunde

fortfarande gå och rösta i sockenstugan. De politiska partierna hade också gjort sitt intåg. Bondeförbundet, högern och folkpartiet samsades i viktiga frågor. Snart var det dags igen för kommunsammanslagning, nu med Nässjö kommun. Först var det elva små kommuner, sedan fem mellanstora kommuner och 1971 blev det en storkommun. För Almesåkras del innebar det att beslutsvägarna blev längre, ja i vissa fall försvann, och att socknens identitet naggades i kanten.

Att gå till sockenstugan på valdagen hade man alltid gjort, men inte vid valet 1982. Man hade förlorat allt, till och med vallokalen. Almesåkraborna skulle nu åka till Malmbäck för att rösta. Hembygdsföreningen protesterade, startade en namninsamling, uppvaktade och skrev inlagor för att ändra på länsstyrelsens nya valkretsindelning. Det blev två valomgångar i Malmbäck, åren 1982 och 1985, därefter var valurnorna tillbaka i sockenstugan vid Almesåkra kyrka. Sedan dess ordnar Hembygdsföreningen kaffeservering i rummet bredvid vallokalen och valförrättningen har blivit en gemytlig träffpunkt. Inte undra på att valdeltagandet är så högt!

Almesåkra Hembygdsförening

Hembygdsföreningens eldsjäl sekreteraren Bengt Johannesson och ordföranden Zeth Bergström menar att en egen vallokal är en orts identitet, den får man inte ta bort. Det intressanta med denna lilla hembygdsförening är kopplingen mellan historia, nutid och framtid. De har både kunskap och intresse för hur det var förr, är engagerade i samhällets utveckling nu och vet hur de vill ha det framöver. Mycket av informationen om Almesåkra har jag hämtat ur Hembygdsföreningens nya bok "Almesåkra – från forntid till nutid" men också vid ett besök i Almesåkra då jag träffade herrarna Johannesson och Bergström. De och Almesåkraborna har "tagit demokratin i egna händer".

Valdistrikt i proposition

En av anledningarna till det höga valdeltagandet, säger de, är att vallokalen är åter i Almesåkra och att det är trevligt att gå och rösta. Jag gör ett telefonsamtal till kommunen. Jo, säger tjänstemannen, jag vet att människorna inte vill poströsta utan rösta på valdagen i sin vallokal och vi vill också ha kvar de små valdistriken. Jag gör fler telefonsamtal, till länsstyrelsen och till statliga valmyndigheten. Det verkar vara en kamp. Idag finns omkring 6.000 valdistrikt och en aktuell proposition från Justitiedepartementet "Ändringar i vallagen" (Prop. 2001/02:53) tar upp valdistriktens storlek. Förslaget är att ett valdistrikt inte skall ha färre än 300 eller fler än 2.000

röstberättigade personer. I hela Sverige finns 126 valdistrikt med färre än 300 invånare.

Kommunalstämman fungerade ju bra

I Almesåkra finns 175 röstberättigade invånare. Hur ska det gå? Den lokala utvecklingsgruppen vill inte bli av med vallokalen trots att de är så få invånare, de vill tvärtom ha större inflytande. ”Den demokratiska processen sattes ur spel vid bildandet av storkommunerna. Vi skulle vilja ha ett beslutsforum som ligger närmare oss. Den gamla kommunalstämman var ett lokalt förankrat beslutsorgan med beskattningsrätt och den fungerade ju bra.”

Bengt Johannesson menar att det finns ett demokratiskt underskott på landsbygden och att det därför ”växer fram en tvärdemokratisk rörelse som kommer att ta över den lagstadgade demokratiska modellen och där bygdens problem står i centrum långt från de partipolitiska aspekterna. Tyvärr måste vi emellertid stå med mössan i hand och söka bidrag för våra verksamheter från centrala organ som genom beskattning lagt beslag på vår tillväxtförmåga.” Visst har bygdens befolkning halverats sedan 1920-talet, men flera unga familjer har flyttat in i gårdarna runt omkring. Och Hembygdsföreningen jobbar aktivt för att få ännu fler att flytta in. Nu behövs helt enkelt fler hus. Man föreslår villabebyggelse vid Almesåkrasjön intill kyrkan, men också en kampanj för att få fler hus i Barkansjö bebodda. 1920 bodde 51 personer i Barkansjö nu bor där 3. Andra aktiviteter på programmet har varit den kommunala översiktsplanen, trivselkvällar, att hägna gårdesgården, hemvändardagar med gudstjänstbesök och kyrklunch, och så kaffeserveringen på valdagen.

Lokal identitet viktig

Också i den globala tidsåldern behöver människan en lokal identitet för att finna ro i själen. Almesåkras identitet beskrivs så här i Hembygdsföreningens bok:

”Vi som bor i Almesåkra äger de tillgångar som är de vackraste och bästa i hela världen, utsiktspunkterna med de milsvida vyerna, de djupa skogarna med den absoluta stillheten, de rena bäckarna med källflödena och åarna, de orörda sjöarna, somrarna med den rika floran, med doften av solvarm skog, de gröna ängarna med liljekonvalj, nattviol och gentiana, vinterkvällarna då vi utan stömingar från gatljus kan frossa i Vintergatans skönhet och norrskenets sprakande fyrverkeri.” Det är denna identitet man tillsammans värnar om.

Bjud in till debatter och studiecirklar

om rösträttens och demokratiutvecklingens
lokala historia

2 Lokal tradition

Från medeltiden fram till 1952 var socknarna samhällets minsta byggestenar. De var i sin tur framsprungna ur de ännu äldre byalagen. Socknarna infördes då Sverige kristnades och kyrkans män kom att bli lokala samhällsentreprenörer och dåtidens maktelit. När sedan kommunalpolitiken etablerades 1862 förvandlades socknarna till kommuner. Omkring 2.500 svenska småkommuner växte fram ur socknarna och fanns mellan åren 1863 och 1952. Idag finns 289 kommuner. Nästan identiska socken- och kommungränser har funnits i minst 700-800 år. Inte undra på att det finns en stark lokal identitet och kulturell förankring på dessa platser. Det kanske är detta kulturarv som utmanar dagens politik.

Lokala byordningar

Allt var inte sämre förr. Det finns historiskt intressanta och tankeväckande sätt att organisera samhället; små kommuner, direktdemokrati och lokala byordningar. På den lilla ön Styrso där jag själv bor fanns fortfarande på 1800-talet två byordningar i kraft; en för Styrso Nordgård och för Styrso Sörgård.

I mitten av 1700-talet utfärdades en statlig mönsterbyordning som skickades ut till alla byar i landet. Byarna uppmanades att utgå från denna mönsterbyordning och anpassa den efter lokala förhållanden. Vid den tiden fanns lokala sedvaneregler, en del hade tecknats ner medan andra var muntliga. Kunglig M:t ville ha ordning och reda i landet för det utgick förordning om att befintliga byordningar och nyutkomna sådana skulle stadfästas av häradsrätten för att "för lag uti byeskrån vara gällande".

Här följer några exempel ur våra tidigare lokala ordningsregler:

All Torfskärning å samfälta Utmarker är förbjuden, om någon dermed beträdes, pliktat den första gången Twå Rd B:o, och andra gången dubbelt, och är den skurna Torfwen alltid Confiscalbel, som försälljes, och penningarne tillfalla By-Cassan.

Då det är ungdomens wana att sent om afname och nattetid gå omkring i byen, ofreda folk med stenkastning i wäggarne och stojande, så skall det wid förekommande der af wara föräldramas och husböndernas skyldighet att sedan kl.9 om aftonen ej tillåta de i huset warande personer kringwandra i byen wid bot af En R:d B:o.

I dag har vi många ordningsproblem i samhället. Styrso var tidigare egen kommun, nu tillhör ön Göteborgs kommun. Därför ringar folk polisen i Göteborg när ungdomarna sent på nätterna buskör moped och skrålar bland husen.

Det fanns också stadgat hur efterlevnaden av byordningarna skulle hanteras, ett exempel också från Styrso:

Twänne Åldermän wäljas som efterse att denna By-Ordning efterlews, och att den som deremot förbryter, blifwer till det utsatta answar fäld. Dessa Åldermän ombytes årligen emellan och får ingen neka att denna befattning efter sin tour emottaga.

Det intressanta här är att dagens svenska medborgare har det så mycket bättre ställt än vad 1700 och 1800-talens människor hade det; ekonomiskt, materiellt, utbildnings- och hälsomässigt. Men det fanns sociala konstruktioner som gav dem mer inflytande över sitt lokalsamhälle än vad vi har idag. Förr hade varje by sina lokala regler. Man kan säga att de levde vidare i de 2 500 små kommunerna. Nu är den lägsta "regelnivån" våra 289 kommuner. En invändning mot att införa lokala regler idag brukar vara att vissa samhällen skulle kunna fatta beslut som leder till segregation. Den faran fanns även tidigare men man kontrollerade missbruk genom att lagarna skulle stadfästas av häradsrätten.

Traditionen bryts

Det är relativt sent som storkommuner, partipolitik och centraliserat demokratiskt beslutsfattande gör sitt intåg. Efter 1922 blev det obligatoriskt för alla kommuner med mer än 1.500 invånare att välja ett kommunfullmäktige. Hela 624 landskommuner hade direktdemokrati ända fram till den första stora kommunreformen 1952.

Tillsammans med den andra kommun-sammanslagningen som avslutades 1974, reducerade antalet kommuner till knappt 300. Omkring 2.200 samhällen förlorade självstyret och många tiotusentals förtroendevalda fick gå. Kanske en kontroversiell analys i industrisamhällets vågsvall; före kommunsammanslagningarna var partipolitik främst något för riksnivån, på den kommunala nivån fanns mer av samarbete och konsensus – det var först efter de tvingande sammanslagningsreformerna 1952 och 1974 som partipolitiken på allvar gjorde sitt intåg på det kommunala planet. Nu har vi lämnat industrisamhället och gått in i kunskapssamhället. Vi är mitt uppe i ett paradigmskifte. Är det möjligen så att industrisamhället och partipolitiken är samma andas barn och att kunskapssamhället kräver ett mer globalt och lokalt

synsätt på hur principer för makt och ansvar skall utformas?

Demokratiskt vakuum

Vår demokratiminister Britta Lejon konstaterar ”Det senaste decenniet har antalet förtroendevalda minskat med runt 40.000. Den utvecklingen måste brytas. Demokratin får inte bli en angelägenhet för ett allt mindre fåtal utan måste utvecklas som ett styre av och för hela folket.” Hur har hon tänkt att det ska det gå till?

Den moderna bygderörelsen har inte tänkts fram, den har bildats spontant ur ett lokalt behov. Den har sitt ursprung i det demokratiska vakuum som uppstod efter de stora kommunsammanslagningarna och centralisering av näringsliv och service.

Det sa klick!

Socknen har funnits i 700 - 800 år, storkommunen i drygt 50 år. Har en ny kommunal identitet kunnat utvecklas under de 50 år som dagens storkommuner funnits? Nej, hela bygderörelsen med all kunskap och engagemang hos alla de människor som deltar i arbetet i byalag, framtidsföreningar, hembygdsföreningar, sockenföreningar, Folkets Husföreningar, utvecklingsgrupper, idrottsföreningar m.m. vilar på månghundraåriga kulturella, historiska traditioner, som bara finns där. Bygderörelsen knyter an till den lokala kulturella traditionen. Det sa klick! Storkommuner och även regioner är en konstruktion som tjänar andra syften. Framtidens utmaning ligger i att hitta länkar mellan det genuint lokala och storkommunen, regionen, nationen, EU och det globala samhället.

Lokal demokrati- utveckling

vilken roll spelar

kultur

tradition

folkrörelser

politiska partier

kommunstorlek

regelsystem

tidsanda

3 Här står bygderörelsen

Byalag, samhällsföreningar, byaföreningar, sockengrupper, framtidgrupper, bygdekommittéer etc (under samlingsnamnet 'lokala utvecklingsgrupper') har ökat stort i antal sedan mitten av 1970-talet. Folket i bygderna har gått samman i nya demokratiska föreningar för att arbeta med lokala utvecklingsfrågor. Och en del äldre föreningar som bygdegårdsföreningar och hembygdsföreningar har vidgat sina verksamheter till att också omfatta bygdens utveckling. De lokala utvecklingsgrupperna har t.ex. räddat skolan från nedläggning, satt upp bygdespel, kämpat för bättre vägar och jobbat med näringslivsutveckling. Service, kultur, infrastruktur och jobb är viktiga frågor för att landsbygden och mindre orter skall kunna överleva och utvecklas. Så även i Blomskog och i Vigge.

Blomskog

Inom hembygdsrörelsen finns drygt 2.000 lokala föreningar landet runt. Många startades i början av 1900-talet och fick uppgiften att i huvudsak ta hand om bondesamhällets och landsbygdens kulturskatter från vackra och unika bostadshus till vardagslivets köksliga bruksföremål. Hela tiden tillkommer det successivt nya föreningar, även på landsbygden. En av dessa uppstod i Blomskog i västra Värmland för cirka 20 år sedan. Denna förening är extra intressant att beskriva och analysera sett i ett lokalt utvecklingsperspektiv. Den kan förebåda en ny tid i hembygdsrörelsens traditionsrika historia.

Utveckla hembygden viktigast

När grundarna startade föreningen gjorde man programförklaringen att man i första hand önskade prioritera bygdens utveckling; att bidra till att området kunde behålla sin service och fortsätta att vara en attraktiv boendemiljö. Att eventuellt uppföra en ny eller gammal hembygdsgård kom långt ned på listan. Bättre att hålla liv i en befintlig och blomstrande bygd än att längta tillbaka till en sådan på en sovande hembygdsgård. Det var säkert en utsagd devis, när Erik Mossberg med många medarbetare startade föreningen 1983. Man bestämde helt enkelt att man inte skulle ha en egen hembygdsgård att ansvara för och hålla ett antal byggnader i gott skick. Det var bättre att satsa alla krafter på att få behålla och utveckla den hembygd som alla var besjälade av. Så småningom

fick man dock ett missionshus till skänks som man kunde använda om man någon gång behövde tak över huvudet.

Så arbetar man i Blomskog

Den första praktiska insatsen på 1980-talet var att sprida kalk på bygdens åkermarker i syfte att rädda sjöarna. Detta kom att bli den bästa tänkbara marknadsföringen för den nya föreningen. Arbetet för skolans fortsatta överlevnad i bygden har varit en angelägen och samlande fråga för alla. En viktig insats i föreningens historia var när skolan räddades. Också Folkets Hus bevarades med skolan som flitigaste användaren. Olika arbetsgrupper och många medlemmar har hela tiden deltagit i arbetet, vilket gäller fortfarande.

Under senare tid har föreningen varit med och räddat livsmedelsaffären för minst andra gången i ordningen (idag går affären riktigt bra) under föreningens korta historia. Genom idogt påverkansarbete har föreningen också sett till att Blomskogsborna fått en förstärkt, breddad och asfaltbelagd väg genom byn. Dessutom har man tryckt på för att få ett säkrare system för eldistributionen i Blomskog, vilket slagit ut så många bygder i västra Sverige under de senaste årens vinterstormar och snöoväder. Man återuppför just nu även ett torp i föreningens regi på den ursprungliga platsen istället för att föra resterna till någon hembygdsgård.

Så arbetar man i Blomskogs Hembygdsförening och man förstår att föreningens medlemmar inte har några fritidsproblem, man satsar mycket ideell arbetstid för det gemensamma bästa.

Tre aktuella frågor

Blomskogs Hembygdsförening har nu tre viktiga punkter på sin aktuella agenda.

- ◆ Förbättra ett dåligt fungerande GSM-nät
- ◆ Förbättra övriga livsviktiga landsvägar i socknen
- ◆ Bevara skolan trots att elevantalet inte är säkrat på sikt

En aktiv kraft i kommunens bygdekommitté

Hembygdsföreningen är trots 20 år på nacken fortfarande aktiv och en av de drivande krafterna i kommunens bygdekommitté, ett rådgivande organ direkt kopplat till kommunstyrelsen i Årjängs kommun. En sådan ordning tjänar både kommunen och de ideella rörelserna i området på. Härigenom blir oftast små finansiella resurser med hjälp av ideellt arbete till storslagna resultat för hela bygden.

”Spelet om Amerikabrevet”, som vittnar om utvand-

ringar från bygden till Nordamerika för länge sedan, utgör hembygdsföreningens mest kända evenemang. Trots bygdespelet är det de lokala utvecklingsinsatserna under årets vardagsdygn med turismsatsningar, sysselsättning för ungdomar, olika kulturengagemang och en hel del annat som gör bygden till ett utropstecken i landets lokala utvecklingsarbete.

(Avsnittet om Blomskog har skrivits av Ronny Svensson.)

Vigge

Revyteater, hemvändarträffar och stafettävlingar är förvisso trevliga aktiviteter att ägna sig åt i en bygdegårdsförening. Men det blir också tillfällen att träffas i arbetet kring detta. Möten som gör att man börjar samtala. Kanske om dåliga busskurer, bristen på bostäder för unga och om brist på samhällsservice. Idéer föds. Och man bestämmer sig för att göra något.

Vigge är en av många bygdegårdsföreningar i landet som utgör en motor för sin bygd.

Vigge bygdegård är belägen i Jämtland norr om Svenstavik i Bergs kommun. Inom bygdegårdsföreningens närmaste upptagningsområde, som består av fyra byar, bor det ca 500 invånare.

Bydegården har en anrik historia. På 1920-talet byggdes ett Folkets Hus. I slutet av femtiotalet ombildades huset till bygdegårdsförening. Den första upprustningen och utbyggnaden gjordes. Ytterligare två stora utbyggnader och upprustningar utfördes på sjuttioalet samt 1990. Vid den senaste renoveringen byggdes en stor scen, ett önskemål som kom från ortens aktiva revygäng. Den nuvarande revyn startade 1983 men har anor från trettiotalet. Varje ombyggnation har inneburit ett lyft för bygden. Nu finns en modern och ändamålsenlig samlingsplats.

Nordisk revyfestival

Viljan att skapa gemensamma aktiviteter har gamla traditioner i Vigge. Här är ingenting omöjligt. Det visade den revyfestival som ägde rum under 2001 och det ska den Nordiska revyfestival som planeras för 2002 också visa. I anslutning till festivalen arrangeras också en hemvändarvecka och Viggestafetten. Det bjuds på mängder av aktiviteter. Inte mindre än 30 arbetsgrupper med över 300 personer är engagerade i planeringen inför festivalen. Bara byggkommittén har 45 personer med ansvar att bygga revytältet och marknadsgata. Titta gärna in på hemsidan www.jansir.se/viggebygdegard/.

Som en motor för bygden

De omfattande aktiviteterna i bygdegårdsföreningens regi hindrar inte att man också ägnar tid till arbete för bygdens utveckling. Snarare tvärtom. Ett bra exempel på det är föreningens engagemang för att behålla bensinmacken.

För fem år sedan kom beskedet att macken skulle läggas ner. Den sista servicen med butik i bygden skulle försvinna. Efter kontakter med länsstyrelsen, personliga besök hos Shell i Sundsvall och protestlistor från 22 företagare i bygden fick man loss pengar för att bygga en ny mack. Från den regionalpolitiska enheten på länsstyrelsen fick man 50 % i stöd till macken. Föreningens medlemmar hjälpte till med bygget.

Idag har man en blomstrande mack med butiksservice som drivs privat. Shell levererar bensin. På Shells topplista över trevliga, fräscha mackar ligger Vigge i topp!

Flera aktuella frågor

Åldersstrukturen i bygden oroade föreningen. Om de äldre fick tillgång till äldreboende så skulle hus frigöras för de unga att flytta till. Sagt och gjort. Det blev skrivelse och uppvaktning hos kommunen. Idag finns ett 10-tal äldreboende i Vigge.

Busskurema var fula och mörka tyckte byborna. Bygdegårdsföreningen ryckte ut. Uppvaktade länsstrafiken och erbjöd sig att bygga egna kurer. Efter klartecken tog byggstyrkan vid. Nu har man nya busskurer med belysning och välkomstskyltar. I varje busskur finns det också en anslagstavla. Kurema blev både snyggare och billigare. Både bybor och länsstrafiken blev vinnare.

Det senaste projektet har gällt bygdegården. De ökade uppvärmningskostnaderna gjorde att föreningen ville satsa på alternativ energi. Att söka bidrag är inte Vigges melodi, men ett stöd från vattenregleringsfonden gjorde bergvärmens möjlig. Den installerades under 2001.

Engagemang skapar engagemang

En bygd som engagerar många i det lokala arbetet ger sannolikt en ökad livskvalité. Ger det också en ökad motivation att engagera sig i samhällsarbetet? Att rösta i de ordinarie valen? Svårt att säga, men i Vigge röstade 84,4 % i kommunvalet 1998 mot 77,5% i kommunen som helhet. Vägen till valet var enkel och välkänd. Bydegården var vallokal. I Vigge fanns 289 röstberättigade varav 244 röstade.

(Avsnittet om Vigge är skrivet av Monica Eriksson, Bygdegårdarnas Riksförbund)

Hela Sverige ska leva

Det var den svenska hembygdsrörelsen som var en av drivkrafterna bakom den moderna bygderörelsen. Hembygdsrörelsen startade i mitten av 1980-talet landsbygdskampanjen "För en levande bygd och natur" tillsammans med ett 100-tal folkrörelser och organisationer. Under parollen "Hela Sverige ska leva" samarbetade man med staten (f.d. Glesbyggsdelegationen) i en nationell landsbygdskampanj. Man ville mobilisera hela Sverige för landsbygdens utveckling och när kampanjen var över fanns hela 900 lokala utvecklingsgrupper runt om i landet. Det var då som bygderörelsen slog igenom.

Så småningom ledde hela landsbygdsengagemanget till att Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva bildades år 1989. Den svenska folkrörelsetraditionen och folkbildningen spelade en viktig roll i mobiliseringsprocessen. Statens stöd har också varit betydelsefullt för bygderörelsens utveckling och konsolidering.

4168 lokala utvecklingsgrupper

Stockholm	33
Uppsala	25
Södermanland	61
Östergötland	124
Jönköping	140
Kronoberg	164
Kalmar	116
Gotland	80
Blekinge	147
Skåne	306
Halland	72
Västra Götaland	399
Värmland	269
Örebro	150
Västmanland	97
Dalarna	176
Gävleborg	133
Västernorrland	224
Jämtland	451
Västerbotten	618
Norrbotten	383

Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva ger information, stöd och råd till bygderörelsen. Vartannat år genomförs Landsbygdsriksdagar där angelägna frågor för landsbygdens utveckling diskuteras. Landsbygdsriksdagarna är också viktiga mötesplatser för bygderörelsens aktiva människor. På Landsbygdsriksdagen i Piteå i mars 2002 deltog mer än 1.200 personer för att diskutera landsbygdspolitik med de politiska partiernas företrädare och byta erfarenheter med varandra.

Varje år utses också vinnare av de prestigefyllda priserna Årets lokala utvecklingsgrupp och Årets Kommun. Utmärkelsen Årets lokala utvecklingsgrupp år 2002 gick till Framtid Virsbo i Västmanlands län för deras insatser på det sociala och kulturella området. Luleå kommun tilldelades utmärkelsen Årets Kommun 2002 för kommunens helhetsperspektiv i arbetet med landsbygdens utveckling.

Spontana grupper och organiserade nätverk

Idag finns alltså över 4.000 lokala utvecklingsgrupper och 80.000 aktiva i det nationella nätverket Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva. Under en 20-årsperiod har denna nya folkrörelse växt fram. Människor runt om i landet har, många gånger ovetandes av varandra, bildat lokala grupper för att göra det som behöver göras i bygden – när den lilla kommunen inte längre finns för att sköta de allmänna angelägenheterna. Ungefär samtidigt och på ett liknande sätt har människor i Sverige alltså tagit saken i egna händer. Man kan säga att bygderörelsen utvecklats från enbart spontan lokal organisering till att också ha organiserade nätverk på läns- och kommunnivå. Och först efter 10 års verksamhet med att stödja lokal utveckling och demokrati samlades Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva, år 2000, kring en plattform för landsbygdens utveckling; ett landsbygdspolitiskt program med förslag i 10 s.k. landsbygdslyft. Efter hand som antalet lokala utvecklingsgrupper har ökat har också ett praktiskt behov av organisering uppstått. I länen har bygderörelsen samlats i länsbygderåd och i en tredjedel av landets kommuner finns nu kommunbygderåd.

Landsbygdslyft nr 10 - Lokalt inflytande

I det Landsbygdspolitiska programmet - under rubriken "Lokalt inflytande" - presenterar Folkrörelserådet sina synpunkter och förslag på hur bygdens inflytande skall kunna stärkas.

- Demokrati och ekonomi hör ihop. Lokal förvaltning och kontroll av samhällets gemensamma resurser är utgångspunkten i ett uthålligt samhälle. Ge medborgarna möjlighet att förvalta bygdens naturresurser. Starta ett antal pilotprojekt runt om i landet med lokal förvaltning av naturresurser och andra samhällsägda marker. Landsbygden måste få större egna möjligheter att investera i lokal utveckling och infrastruktur samt stimulera lokalt företagande. Därför föreslås att de mervärden som skapas i landsbygdsregionerna återinvesteras direkt genom lokala och regionala beslut. Beskattning av skogsfastigheter, fritidshus, vattenkraft, mineralfyndigheter, konstgödsel mm ska i klart utökad omfattning tillföras kommun och län där resursen är/var

belägen. T.ex. ska de vattenkraftsproducerande bygderna erhålla ersättning per producerad kilowatt-timme och d:ö för de skogsproducerande bygderna. Man kan kalla detta för "naturrensåterbäring". Fullt ut skulle ett sådant system innebära att varje kommun först tar hand om "sina inkomster", behåller det man har rätt till och därefter lämnar överskottet vidare till staten för skatteutjämning mellan rika och fattiga kommuner. Vår svenska välfärd vilar på solidaritet och ett skatteutjämningsystem måste finnas kvar för att garantera en rättvis fördelning.

Det är viktigt och nödvändigt att använda den kunskap och det engagemang som finns inom bygderörelsen. Planering och beslut som rör den lokala nivån ska fattas så nära människorna som möjligt. Vänd planeringsperspektivet och ge den lokala nivån utökade befogenheter och initiativrätt inom den kommunala sfären. Inför därför en bygdenivå; en lokal planerings- och beslutsnivå under den kommunala nivån.

Om en lokal utvecklingsgrupp tar initiativ till en sådan lokal planerings- och beslutsnivå måste kommunen ställa upp.

I ett demokratikontrakt träffas överenskommelse om samarbetet där verksamhet, organisation, legitimitet och ansvarstagande behandlas. Initiativrätt innebär rätt att motionera i kommunfullmäktige och delta i behandlingen av motionen samt att föreslå samarbete i lokala planerings-, besluts- och genomförandeprocesser. I frågor av kommunövergripande karaktär ska den lokala nivån vara remissinstans.

Ett mer omfattande lokalt utvecklingsarbete ska startas med satsning på lärandeprocesser där medborgare, politiker och tjänstemän samarbetar kring lokala översiktsplaner och utvecklingsprogram samt deras genomförande. Vidare ska utökad försöksverksamhet med nya direktdemokratiska arbetsätt på den lokala nivån stimuleras. Projekten ska utvärderas och följas upp. Goda planerings- och demokratimodeller ska dokumenteras och spridas.

Utmaningen

Bygderörelsen har under åren blivit mer och mer etablerad och erkänd. Folkrorelserådet Hela Sverige ska leva har vunnit respekt för sin kunskap och sina erfarenheter. Detta märks bl.a. genom att rådet erbjuds platser i olika kommittéer, utredningar och forskningsprojekt med landsbygdsinriktning. Också lokala utvecklingsgrupper har fått större genomslagskraft och räknas i många kommuner som en resurs.

Fokusera kommunen

**Kommunen är det formella
samhällets
minsta byggesten**

**I kommunalvalet avgör
våra röster vem
som ska ha makt och ansvar
över våra bygder**

**Därför är kommunalvalet
viktigt**

**Kommunbyggeråd
finns i över 100 kommuner**

**Nya lokala partier
fick fullmäktigeplatser
i nära hälften av kommunerna
vid 1998 års val**

De lokala utvecklingsgrupperna utför ett betydande samhällsarbete. De befinner sig självklart i olika faser, men vi ser att allt fler genomför omfattande program och komplicerade projekt. Spjutspetsarna inom bygderörelsen liknar alltmer en liten kommun – en sådan som fanns före kommunsammanslagningarnas tid. Folk tar på eget initiativ lokalt samhällsansvar i direktdemokratiska former, ofta som ideella föreningar. Det nya inslaget är att man jobbar tillsammans för bygdens bästa på ett betydligt öppnare sätt och fritt från partipolitik. Samhällsarbetet tar mycket tid och kraft, åtskilliga ideella arbetstimmar går åt. Man gör det både för att ha roligt och för att det behövs.

Bygdens Bästa

Röster höjs för att säkra det lokala inflytandet, att få resurser och ansvar för det lokala samhällsarbetet. På bygdenivån praktiseras redan den deltagardemokrati som statliga demokratiutredningen efterlyser; men man saknar formella mandat och samhälleliga resurser. När man kräver tillgång till och förfogande över samhällets resurser kan det också komma att ställas krav på de lokala utvecklingsgrupperna; en slags varudeklaration. En lokal utvecklingsgrupp skulle kunna kännetecknas av följande:

- ◆ demokratisk organisation
- ◆ formellt organiserad som ideell förening, ekonomisk förening, AB eller liknande
- ◆ öppet deltagande för alla i bygden, eventuellt även andra, som ansluter sig till föreningens stadgar
- ◆ stadgar med syfte att verka för bygdens bästa samt vara bygdens röst gentemot kommun och myndigheter

Lokalt kulturarv utmanar

En ny tidsålder kräver en ny demokratiordning. Starkt framväxande lokala rörelser pockar på inflytande. Hur ska framtidens samhälle organiseras? Ödesfrågan är hur platsideologiskt lokalt engagemang för bygdens bästa och en partipolitiskt styrd kommun ska kunna förenas i arbetet för att hela kommunen ska leva. Kanske cirkeln är sluten. Är det kanske det 7-800-åriga lokala kulturarvet som utmanar dagens politik? Den tesen styrks i Peter Aronssons kunskapsöversikt om det lokala självstyrets historiska roll "Lokalt folkstyre – kulturarv som utmanar". Han menar att "idén om åsiktsrepresentation och ideologistyrd verksamhet via partier är en svag tradition inom lokalpolitiken. Istället finns där en lång tradition där å ena sidan individer som åtnjuter förtroende och grupper

som representerar givna och nya intressen integreras i politiken. (Aronsson, 2001)

4 SLUG - den samlade kraften för Skånes lokala utvecklingsgrupper

Bygderörelsen uppstod ur ett lokalt behov, egentligen som en anpassning till samhällets snabba förändring. Processen fick stöd på nationell nivå genom Folkrorelserådet Hela Sverige ska leva. Det är en organisation byggd "uppifrån" av redan etablerade folkrörelser för att ge stöd och information till det lokala utvecklingsarbetet. Nu är bygderörelsen inne i en uppbyggnadsfas där länsbygderåd konsolideras och kommunbygderåd etableras. Det är en annan typ av process där de lokala utvecklingsgrupperna själva tar initiativet, en organisering underifrån. Länsbygderåd finns nu i alla län utom Stockholm och Uppsala. Vi tittar på ett exempel.

I länsorganisationen Skånes lokala utvecklingsgrupper (SLUG) möts de ideella utvecklingsgrupperna i Skåne. Tex. byalag, nystartade föreningar, kooperativa dagis, vävstugor eller grupper som arbetar för att bevara lanthandeln eller annan service på landet. "Tillsammans kan vi sporra och stimulera varandra. Byta erfarenheter, utbilda oss och inte minst påverka opinionen och beslutsfattarna." skriver man i sitt informationsblad.

SLUG fungerar som ett kontaktorgan mellan grupperna och de olika organ och organisationer som har till uppgift att stimulera verksamhet på landsbygden, t.ex. Region Skåne och Folkrorelserådet Hela Sverige ska leva. Verksamheten i ett länsbygderåd omfattar i regel många olika frågor av länsövergripande karaktär. Både organisation och verksamhetens innehåll varierar naturligtvis från län till län. Vart och ett har anpassat sig efter regionala och lokala förhållanden och möjligheter. Folkrorelserådet Hela Sverige ska leva ger årligen ett mindre belopp till länsbygderåden. Därutöver är det ideellt arbete som gäller samt eventuella bidrag från länet/regionen, EU-medel eller andra projektmedel.

SLUGs verksamhetsplan för år 2002

♦ SLUG ska fortsätta utveckla kontakterna med Skånes alla kommuner (33 st). I första hand kommer detta att ske i samarbete med Kommunförbundet Skåne i det demokratiprojekt, som beviljats medel ur statens demokratisatsning.

♦ Samarbetet inom SALU-gruppen (Skånes arbetsgrupp för landsbygdsutveckling) skall fortsätta att utvecklas. SLUG lämnade inför detta år över ordförandeposten till LRF. Samarbetet inom gruppen är stadfäst genom de länkar som finns på SLUG:s hemsida på "Bygdenet".

♦ Fortsätta olika projekt, som drivs inom SLUG:s ram. Bl.a. ett LBU-projekt (projekt för utveckling av verksamheter som anknyter till lantbruket och landsbygden) tillsammans med LRF samt initiera nya projekt inom Växtkraft mål 3, lokalt projektstöd.

♦ Utbildningsseminarier kring det landsbygdspolitiska programmet ska genomföras i samarbete med ABF och SV.

♦ Två gånger om året utges en medlemstidning som alla grupper får kostnadsfritt. I tidningen kan även grupperna själva komma till tals. SALU-gruppens medlemmar är även självklara deltagare i detta blad.

♦ Fortsatt arbete med Skånes landsbygdsprogram för Region Skåne. Detta får under året sin politiska behandling, vilket kräver insatser i form av information till politiker.

♦ Träffar med riksdagspolitiker från Skåne inför valet.

♦ Fortsatt arbete med de olika internationella kontakter som skapats med Litauen, Tanzania, Danmark och Tyskland.

♦ Stöd till utvecklingsgrupperna sker genom att

- förmedla och genomföra utbildning
- delta i gruppernas egna träffar
- ge stöd och råd vid bildandet av nya grupper eller ombildandet av gamla
- förmedla kontakter till olika former av projektmedel eller ekonomiskt stöd
- vara kontaktlänk till Folkrorelserådet, Region Skåne, länsstyrelsen och andra regionala organ
- fortsätta arbetet med framtagandet av en byalagshandbok.

♦ SLUG ska delta i

- centrala konferenser och träffar och därigenom sprida information och erfarenheter inom Skåne
- lilla partnerskapet för tillväxtavtalet i Skåne
- partnerskapet för "Växtkraft Mål 3 i Skåne"

- beredningsgruppen för lokalt projektstöd inom Växtkraft Mål 3
- SALU-gruppen
- arbetsgruppen för landsbygdsprogram i Skåne
- ECOVAST:s (ett europeiskt nätverk för utveckling av landsbygden) utveckling av det internationella arbetet.
- referensgruppen för "Resurscentrum för kvinnor"
- Skånes utvecklingsdagar 5-6 september

Kommunbyggeråd - en utveckling av demokratin

SLUG är aktuella med storsatsning på lokal demokrati och kommunbyggeråd i hela Skåne. Projektet "Utveckling av lokal demokrati i Skånes kommuner" som SLUG driver i samarbete med Kommunförbundet Skåne har fått medel ur "Tid för demokrati"-pengarna som delas ut av Demokratienheten, Justitiedepartementet. SLUG och Kommunförbundet Skåne skall inom projektets ram bistå lokala utvecklingsgrupper och kommuner med att utveckla former för dialog, samarbete och stabila relationer. Målet med den gemensamma insatsen är att fördjupa intresset, få igång en dialog och utveckla samarbetet mellan lokala utvecklingsgrupper och intresserade kommuner. Syftet är att kunna starta en stabil utvecklingsprocess som en naturlig och långsiktig del av den lokala demokratiutvecklingen.

Landsbygdens utarmning på både sysselsättning och service har lett till ett allt mer tilltagande demokratiunderskott. I bygden har man känt sig överkörd av kommunala planerare och politiker. Detta i sin tur har på många håll lett till att man i byarna gått samman och bildat byalag och utvecklingsgrupper av olika slag.

Dessa demokratisträvanden har oftast inte uppmärksammats eller i vissa fall helt motarbetats. Tjänstemän inom den kommunala förvaltningen har känt sina revir hotade när grupper ute i byarna har tagit över deras arbetsuppgifter. Inte sällan har arbetet ute i byarna anarkistiska drag och uppfattas av maktapparaten som utomparlamentariska.

Folkrorelserådet Hela Sverige ska leva och Svenska Kommunförbundet drev under åren 94-96 projektet "Byapolitiken", ett projekt som bl.a. inventerade olika demokratisträvanden i 70 kommuner. Där framkom en rad olika modeller på hur samarbete kunde ske mellan kommuner och lokala utvecklingsgrupper. En enkel modell, som med stor framgång tillämpats i flera kommuner, var "kommunbyggeråd".

I Ystad har man sedan 1989 arbetat med och utvecklat ett kommunbyggeråd. Från början trevande, men efter hand allt mer självklart. Idag är rådet välkänt i den kommunala beslutsorganisationen och i stället för att vara remissorgan

för landsbygdsfrågor deltar man i utformning av underlaget för remisser. Alltså jobbar kommunbyggerådet på en planeringsnivå under den kommunala, en bygdenivå.

Vad vinner man nu med detta? Jo, genom att folk från byarna deltar i processen undviker man blindskären och allt som oftast vill byborna själva ta över arbetet med att planera och genomföra arbetet. Lite pengar placerade i händerna på ett byalag brukar ge mångdubbelt igen därför att byn sätter till sitt egna ideella arbete.

Hur kan kommunen hjälpa till att bilda kommunbyggeråd? Först och främst måste processen växa underifrån. Man kan inte tvinga på byarna ett samarbete de inte vill ha. Utvecklingsarbete sker mycket olika och helt beroende på befolkningsstrukturen i byn. En bra start är att erbjuda byarna att delta i kommunens planarbete och att låta dem utveckla en egen plan för byn. Finns det inte byalag eller utvecklingsgrupper tidigare så kan ett sådant arbete vara ett incitament till att bilda en lokal grupp. Finns det intresse av att bilda ett kommunbyggeråd är det viktigt att kommunens ledning, kommunalråd, kommunchef och chefstjänstemän, deltar i processen. Läggs rådets kontakter med kommunens beslutsapparat ute i marginalen så uppfattas detta ofta som meningslöst.

I Ystadsmodellen träffas rådet och kommunledningen en gång i kvartalet. Finns det behov kan man träffas oftare. Så har skett när man varit inne i ett viktigt planeringsskede och behövt förankra sina beslut på respektive håll. Den kommunala beslutsordningen måste respekteras då rådet är ett samråd. En viktig markering har även gjorts genom att kommunfullmäktige har antagit en strategiplan för hur landsbygdsfrågor ska hanteras. Där beskrivs också rådets deltagande i remissarbetet.

Så här bildas kommunbyggeråd

- ♦ Kommunen bjuder in byarna till planarbete
- ♦ Visa respekt för byarnas egna planer
- ♦ Om intresse finns att bilda kommunbyggeråd skall kommunens ledning delta i processen
- ♦ När rådet bildats låt kommunfullmäktige anta en strategiplan för landsbygdsutvecklingen där rådets roll stadfäst

(Avsnittet har skrivits av Bengt-Göran Nilsson, SLUG)

5 Mellan medborgare och kommun

Det finns många sätt att organisera lokal demokrati på. Innan man bestämmer sig måste man noga diskutera fördelar och nackdelar med olika alternativ. Till slut hittar man ett förslag som passar den egna bygden och kommunen.

Länge har det funnits möjlighet för kommuner att inrätta kommundelsnämnder, vars partipolitiska ledamöter tillsätts indirekt uppifrån enligt mandatfördelningen i hela kommunen. En handfull kommuner har utan större framgång arbetat efter modellen, men fler av dem lägger nu ned sina kommundelsnämnder. Den statliga demokratiutredningen under Bengt Göransson's ledning förordade hellre delning av kommuner än inrättandet av lokala nämnder.

Det är i och för sig en intressant utveckling, men det löser inte de demokratiska problemen för den verkligt lokala nivån, bygdenivån. Det finns ungefär 4 000 samhällen med mellan 50 och 2 000 invånare och även många mindre byar och det är inte möjligt att dessa skall bilda en egen kommun med alla kommunala åtaganden. I alla nuvarande kommuner och de som tillkommer genom delning kommer det att behövas en bygdens röst, en kanal mellan medborgare och kommun. Samarbetet i Skåne mellan SLUG med Kommunförbundet i Skåne om lokal demokrati är ett mycket spännande projekt och ligger helt rätt i tiden.

Men det finns inte bara EN enda modell för hur samarbetet mellan medborgarna och kommunen utan många olika. Det finns inte heller EN enda modell för hur ett kommunbygderåd är organiserat och vilken verksamhet man bedriver. Exemplet Piteå ByaForum visar hur lokala utvecklingsgrupper ideellt och demokratiskt kan organisera sig för att vara en länk mellan kommunens byar/glesbygd/landsbygd/skärgård och kommunen. En intressant form som omfattar hela kommunen och bygger på ideellt engagemang underifrån och ett stort engagemang uppifrån. De lokala nämnderna på Koster och Svågadalen är särskilt intressanta för att ledamöterna är **utsedda i direktval**. En representativ demokrati utan partipolitik. De är för övrigt de enda direktvalda nämnderna i hela landet. Områdesstyrelsen i Kall prövar en annan modell där man har både partipolitiskt tillsatta ledamöter och direktvalda ledamöter.

Piteå ByaForum

Piteå ByaForum (<http://www.rafo.bd.se/byaforum/>) skall vara en länk mellan kommunen och byarna och verka för en levande landsbygd. Piteå är en kustkommun i Norrbottens län med ca 40 000 invånare. Knappt hälften (45 %) av dem bor utanför själva staden Piteå. Det finns sex tätorter med mer än 1 000 invånare och sju tätorter med mellan 200–1000 invånare. Omkring 7 000 personer bor i glesbygden eller i mindre byar.

ByaForum är en ideell förening med 50 lokala utvecklingsgrupper och har funnits i fem år. Man har delat upp landsbygden i sex geografiska områden och grupperna inom varje område utser en ordinarie ledamot och en suppleant till ByaForums styrelse. Ordförandeskap och kansli cirkulerar mellan byarna. Leif Sandström i Rosvik är ordförande under nuvarande två-årsperiod. En viktig uppgift är att stödja byarna och t.ex. ge tips och råd om finansiering av projekt. I ”Pitemål – Landsbygdsutveckling”, ett EU-projektet inom mål 1, samarbetar man med kommunen.

ByaForums verksamhetsplan för 2002 som fastställdes på årsmötet i januari innehåller följande uppgifter:

- ◆ Driftbidrag till bygårdar
- ◆ Byapeng och utvecklingspeng
- ◆ Byapolitisk strategi
- ◆ Utbildning i den kommunala processen
- ◆ Landsbygdsriksdagen 2002
- ◆ Konferenser och studieresor (styrelsekonferens varje höst)
- ◆ Medverka till en utvecklingsplan för varje område
- ◆ Inspirera till studiecirklar i byarna inför översiktsplanen
- ◆ Bevaka infrastrukturfrågan
- ◆ Utökad information för att skapa attitydförändringar
- ◆ Arbeta för att engagera företagare och ungdomar i ByaForums verksamhet
- ◆ En byaträff på hösten

Stadgar för Piteå ByaForum

§ 1 ByaForum skall vara en länk mellan kommunen och byarna och verka för en levande landsbygd.

§ 2 ByaForum skall vara religiöst och partipolitiskt obundet.

§3 ByaForum skall vara uppdelat i sex områden: Markbygden, Infjärden, Hortlax, Pite Älvdal, Norrfjärden och Rosvik.

§4 Från varje område skall det ingå en ordinarie och en suppleant. Varje område utser sin ledamot och erforderliga suppleanter. För en tid av två år från Norrfjärden, Hortlax och Pite Älvdal väljs representanter udda år och från Markbygden, Rosvik och Infjärden väljs representanter jämna år.

§5 Ordförandeposten skall vara rullande mellan de sex områdena inom kommunen. Ordförande utses för två år.

§6 Om en ledamot skulle avgå under perioden går en suppleant in från samma område.

§7 ByaForum bör verka för att ha minst fyra styrelsemöten under året samt ha som målsättning att hålla två gemensamma byaträffar för samtliga byar inom kommunen.

§8 ByaForums firma tecknas av ordförande och kassör var för sig.

§9 Räkenskaperna skall föras i enlighet med bokföringslagen. Räkenskapsåret är 1/1 - 31/12.

§10 ByaForums förvaltning och räkenskaper skall granskas av kommunens landsbygdsansvarige.

§11 Årsmötet skall besluta i frågan om ansvarsfrihet för styrelsen.

§12 Vid röstning skall ordförandens röst vara utslagsgivande vid lika röstetal.

Kosternämnden

På Koster finns som på många andra ställen många olika föreningar som företagarförening, hembygdsförening, flera fiskehamnsföreningar, samhällsförening och vägförening. Vem var det egentligen som hade mandat att representera Kosterborna gentemot myndigheterna? Utvecklingen i vissa frågor hade gått i stå för att kommunen hade kunnat skylla på lokal oenighet och därför skjutit upp beslut.

Nio föreningar i "Lilla Ö-rådet" diskuterade ihop sig om ett förslag som presenterades i december 1999. En Kosternämnd skulle väljas i ett allmänt val och vara

fristående från föreningar och politiska partier. Man påängterade att de lokala föreningarna skulle arbeta med sina frågor precis som tidigare. Nämndens främsta uppgift skulle enligt stadgarna vara att bilda sig en uppfattning om majoritetens vilja i viktiga frågor, förankra uppfattningen och förmedla den till berörd instans.

Den 21 maj 2000 gick 60 % av Kosterborna till valurnorna för att välja nio ledamöter till Kosternämnden. Strömstad kommun hjälpte till med råd kring valproceduren och kommunala tjänstemän fungerade som kontrollanter. Politikerna i kommunen hade visat stort intresse och kommunalrådet Erland Lundqvist ansåg att "det är viktigt att kommunen kan föra en dialog med en grupp som har bygdens förtroende".

Valförfarandet är mycket intressant; inga nomineringar och inga partier. Alla mantalsskrivna Kosterbor över 16 år är valbara och röstberättigade. De fick sig hemsända hela vallängden med namn och tresiffrig unik kod för var och en av de 317 invånarna. Sedan gällde det att välja ut de nio man vill ha med i nämnden, skriva deras kod på valsekeln och på sedvanligt sätt bli avprickade på valdagen och stoppa rösten i valurnan. De nio öbor som fick flest röster erbjöds plats i nämnden. Göran Lyth på Nordkoster fick flest, 85 röster, och blev nämnden förste ordförande. Om någon avböjer går platsen till nästa i tur enligt valresultatet.

Kosternämnden ser helst att alla är eniga i beslut, men skulle det ändå finnas olika viljor kommer man att tillämpa slutna omröstning. Och skulle intresset för Kosternämnden vara för litet upplöses man nämnden när valdeltagandet vid två val i sträck är mindre än 50 %.

Stadgar för arbetsätt och bemyndigande för Kosternämnden

§ 1 Nämndens namn är Kosternämnden.

§ 2 Nämndens säte är Kosteröarna, Strömstads kommun.

§ 3 Nämnden skall verka partipolitiskt obundet. Nämnden får heller inte vara kopplad till någon organisation eller förening. Nämnden arbetar ideellt.

§ 4 Medlemskap i nämnden sker genom allmänna val. Nämndens ledamöter skall vara röstberättigade och nio till antalet. De som har flest röster vinner medlemskap i nämnden. Skulle någon tacka nej går möjligheten vidare till den med flest röster av de kvarvarande. Den med flest röster bör vara ordförande men om denne tackar med skall nämnden själv utse sin ordförande.

§ 5 Valet till nämnden skall ske vid samma tillfälle som kommunalvalen.

§ 6 Nämnden syfte är:

- att bilda sig en uppfattning om majoritetens vilja i viktiga frågor, med betydelse för Kosterborna t.ex. genom allmänt möte förankring hos Kosterborna t.ex. genom allmänt möte framföra detta till berörd instans.
- att vara ett stöd för de föreningar som gentemot myndigheter och andra har svårt att hävda sin legitimitet.
- att på uppmaning medla och försöka ena när någon fråga skulle vara av det slaget att olika uppfattningar finns och grupperingar bildas.

§ 7 Nämnden skall arbeta på begäran av enskilda Kosterbor, lokala föreningar eller liknande organisationer. Likaså skall nämnden på uppdrag av kommunen eller annan myndighet förmedla deras budskap till Kosterbor, lokala föreningar och organisationer.

§ 8 Nämnden är beslutande då fler än sex ledamöter är närvarande. Enhälliga beslut bör eftersträvas men i frågor där det råder olika uppfattning bland ledamöterna, där beslut måste fattas, skall sluten omröstning ske. För att frågan skall avgöras krävs att fem lika röster avgivits.

§ 9 Nämnden har att upplösa sig själv när valdeltagandet två val i sträck är mindre än 50 % av de röstberättigade.

Svågadalsnämnden

Svågadalen är känd för sitt demokratiexperiment där bygdens befolkning den 5 maj 1996 gick till valurnorna för att rösta fram ledamöter till den parti- och politiska nämnden. En representativ demokrati utan partier som pågått och utvecklats sedan 1996.

Vägen till valet var lång. Engagemanget började redan på 1970-talet med studiecirklar om bygdens utveckling. Så småningom blev Svågadalen en av landets tre framtidsbyar, med stöd från Landsbygdskampanjen Hela Sverige ska leva. Svågagården med skola, barnomsorg, bibliotek, distriktsköterska, kyrka, Folkets Hus, matsal, idrottshall, verkstäder och äldreboende byggdes. Ett självförvaltningsråd infördes och tankar om när demokrati i nya former började snart gro. Rådet leddes av representanter för föreningarna i bygden men man ville pröva direktval utan koppling till politiska partier. Kommunen i Hudiksvall enades om ett försök med en direktvald Svågadalsnämnd. Det är möjligt att delegera kommunalt ansvar om politikerna är eniga. I övriga

kommundelar finns kommunalnämnder med indirekt tillsatta partipolitiska representanter.

Omkring 500 invånare i 10 byar nominerade och röstade fram sju ledamöter. Valdeltagandet var 69 %. I valet 1998 nominerades 99 kandidater och 20 ställde upp. Då valdes de sju ledamöterna av 62 % av invånarna. Nämnden är en kommunal nämnd med ansvar och egen budget för barnomsorg, skola, äldreomsorg, fritid och kultur samt landsbygdsutveckling. Flera utvärderingar har skett under åren. Den senaste visar att Svågadalsnämnden skött verksamheten mycket bra och att 59 % av invånarna i Svågadalen vill permanenta nämnden medan 28 % vill avveckla (Lennqvist-Lindén & Olsson, 2001). Utvärderarna menar att "Svågadalen utgör en demokratisk formalisering av lokalt utvecklingsarbete, som innebär att makt och ansvar blir tydligare".

Områdesstyrelsen i Kall

Åre kommun ville testa olika modeller för att öka den kommunala demokratin. Två demokratiförsök sju sattes 1999; ett geografiskt kommunfullmäktigeutskott i Mörsil-Mattmarbygden och en områdesstyrelse i Kall. Efter projektidens två år lades utskottet ner pga bristande intresse, medan områdesstyrelsen i Kall fick fortsätta.

Syftet med områdesstyrelsen var "att genom en utvecklad lokal demokrati, öka inflytande och delaktighet för medborgarna i frågor som rör bygdens utveckling, samt att ta tillvara samhällsengagemanget hos människor som inte är partipolitiskt aktiva". Kallbygdens Intresséförening ansökte hos kommunen om att få bilda områdesstyrelse för att få mer inflytande över servicen i bygden.

Områdesstyrelsen är en sorts kommunal nämnd och består av en mix av politiker och lokala representanter. Fem kommunfullmäktigepolitiker utsågs av kommunfullmäktige och fem parti- och politiska lokala ledamöter valdes i direktval. Dessa tillsattes formellt också av kommunfullmäktige. Bland Kallbygdens omkring 600 invånare nominerades 50 och 30 accepterade kandidaturen. Valdeltagandet vid valet 1998 var 47 %. Kommunens utvärdering pekar på några orsaker till det låga valdeltagandet; det hölls två månader efter det ordinarie valet 1998 samt att informationen om valet kan ha varit bristfälligt.

Områdesstyrelsen ansvarar för förskola, skolan klass 1-6 och hemvården. Ett utmärkande drag i arbetet är att man arbetar utifrån sakfrågan och inte utifrån partipolitiska åsikter. Utvärderingar pekar på flera positiva faktorer som helhetstänkande, lokal förankring, kanal in i

kommunhuset, bättre sammanhållning och ökad förståelse för det politiska systemet. När det gäller förankringen i bygden upplever man inom områdesstyrelsen att det är svårt att nå ut till folk. Det är de redan aktiva och direkt berörda som blivit mer engagerade, t.ex. aktiva i de sex byalagen. Personalen inom barnomsorg och skola har varit positiv medan de inom hemvården varit negativ till förändringen.

Försöket kostar kommunen 250 000 kr per år, vilket främst utgörs av styrelsearvoden till 10 ordinarie ledamöter och 10 suppleanter. Om man fördelar kostnaderna jämnt innebär det 12 500 kr/ledamot/år.

Bjud in till dialog om lokal demokrati

**De traditionella indirekta
tillsatta kommundelsnämnderna
har aldrig riktigt slagit igenom**

**Den stora utmaningen är
direktvalda nämnder
i hela kommunen**

**Vem är först att anta
utmaningen?**

6 Förnya demokratin

Under de senaste 50 åren har avståndet mellan väljare och valda ökade dramatiskt. Många forskningsrapporter vittnar om det. Dagens demokratiska representativa partipolitiska system uppvisar problem som sjunkande förtroende för politiker och partier, minskad partiidentifikation, sjunkande valdeltagande etc. Den statliga Demokrati-Utredningen har utrett "krisen" och förordar en deltagardemokrati med förstärkta inslag av den deliberativa demokratiteorin. Detta innebär att varje medborgare måste ges större möjligheter till deltagande, inflytande och delaktighet."

Det pågår många intressanta kommunala demokratiexperiment i landet. Ofta i form av tidsbegränsade projekt och därmed utgör de ingen riktig grund för en uthållig demokrati. Ett undantag är den lokala direktvalda partipolitiska nämnden i Svågadalen som funnits sedan 1996. En lokal parti- och politisk nämnd som komplement till den partibaserade representativa demokratin är en lokal demokratisk utmaning i tiden!

För att långsiktigt stimulera och ta tillvara det lokala engagemanget måste en bestående strukturell förändring av den rådande demokratiordningen ske. Bygderörelsens omfattning och långsiktighet måste uppmärksammas och leda till konstruktiva förslag. Arbetet för "Bygdens Bästa" i nya grupperingar, kalla det gärna lokala partnerskap, utan traditionella partipolitiska förtecken, bygger på en platsideologi (Herlitz, 2000). Den nya lokala platspolitiken måste ges instrument och resurser. Ett första steg i den riktningen kan vara kommunbygderådet. Där kan bygderörelsen och kommunen mötas i dialog för att utveckla en gemensam plattform för ett verkligt lokalt inflytande. Nästa steg kan vara en lokal direktvald nämnd på bygdnivå.

Rättigheter och skyldigheter

Det tar tid och att det krävs ständigt återkommande diskussioner och aktiviteter för att väcka intresse och debatt kring former för medborgarengagemang och demokrati på lokal nivå. För att uppnå resultat måste en konstruktiv dialog föras mellan medborgare, politiker och tjänstemän. Det är också viktigt att det ges konstitutionella förutsättningar för att medborgarnas deltagande, inflytande och delaktighet skall kunna utvecklas och tas tillvara. De ska känna att det är meningsfullt att engagera sig.

Den uppkomna sprickan i samhället mellan medborgare och politiker är oroande. Av olika anledningar tycks medborgarna ha ett allt sämre förtroende för politiker, och

detta medför att man även tar avstånd från politiken som sådan. När ett samhälle har blivit uppdelat i "vi" och "dom" utvecklas med tiden en kravkultur. Man kräver att få sina rättigheter tillgodosedda samtidigt som kraven på medborgarna från samhällets sida inskränks till att betala skatt och gå och rösta vart fjärde år. Under lång tid har rättighetsperspektivet fått stå ensamt i centrum. Diskussionen om demokratin utveckling har i för liten grad handlat om både medborgarens rättigheter och skyldigheter, om hur klyftan mellan "vi och dom" kan överbryggas så att man istället pratar om "vi och oss". Därför måste samhället på allvar stimulera en deltagardemokrati genom att dels ge förutsättningar för deltagande och dels på ett fint sätt "kräva" medborgarnas deltagande.

Ett fint sätt att erbjuda medborgarna att uppfylla sina samhällsrelaterade skyldigheter på är att ge dem ett större ansvar. Kunde man på 1800-talet stifta egna lagar och sköta rättskipning lokalt i byarna under överinseende av häradsrätten så måste det finnas former för att dagens jämförelsevis utbildade och kunniga medborgare skall kunna ta sitt lokala ansvar. Det kanske låter konstigt, men samhället måste också kräva mer delaktighet av sina medborgare.

Gamla och nya arenor

Mer än 4 000 lokala utvecklingsgrupper och 80 000 aktiva medborgare på landsbygden och i mindre tätorter visar att människor både kan och vill engagera sig i samhällets utveckling. I kommuner finns exempel på tjänstemän och politiker som tar initiativ och genomför intressanta demokratiprojekt. Lokala utvecklingsgrupper, tjänstemän och politiker behöver nya arenor för utbyte av erfarenheter. Myndigheterna måste lära sig mer om det ideella arbetet och medborgarna mer om förvaltning och politik. I denna bildningsprocess kan skola, bibliotek, folkrörelser och folkbildning spela en stor roll som förmedlare av kunskap om engagemang i nya former, samhälle och demokrati. Om allas våra gemensamma solidariska rättigheter och skyldigheter. För att göra detta möjligt måste förutsättningar för både personliga och virtuella möten garanteras. Därför är både satsningar på såväl fysiska samlingslokaler som virtuella mötesplatser viktiga.

Nya arenor för möten mellan olika aktörer kring den lokala nivåns utveckling kan utformas som lärandeprocesser kring gemensamma projekt. Medborgare, tjänstemän och politiker samarbetar i konkreta projekt som givetvis också kan innehålla traditionell bildningsverksamhet. Huvuduppgiften är inte att sätta sig på skolbänken och läsa och diskutera hur demokrati kan genomföras utan att i verkligheten brottas

med uppgiften. Lära att förstå varandras utgångspunkter och tillsammans skapa modeller för deltagardemokrati. Försöksverksamhet bör initieras kring två områden som ligger inom de lokala utvecklingsgruppernas intressesfär. Nämligen samarbete kring lokal förvaltning av t.ex. service och naturresurser samt utveckling och genomförande av lokala översiktsplaner och utvecklingsprogram. Denna försöksverksamhet med direktdemokratiska arbetssätt på nya arenor måste också dokumenteras för att andra skall kunna ta del av tillvägagångssätt och vunna erfarenheter. Spridning av goda exempel och erfarenheter är viktiga i ett förändringsarbete.

Platspolitik och partipolitik

Forskning om bygderörelsen och lokala utvecklingsgrupper visar att medborgarna samarbetar lokalt för "bygdens bästa" utifrån ett helhetsperspektiv. Nästan alla lokala utvecklingsgrupper är ideella föreningar. De bygger på demokratiska principer, en medlem en röst. Värdegrunden för det gemensamma arbetet är att vårda och utveckla platsen, att jobba för "Bygdens Bästa". Man kan beskriva det som en platsideologi. På den kommunala nivån är makt och ansvar knutet till det politiska systemet med bas i partipolitiken. De traditionella politiska partierna har funnits sedan början av 1900-talet. De lokala utvecklingsgruppernas genombrott kom i slutet på 1980-talet.

Den representativa demokratin utgör den svenska folkstyrelsens grund. Det finns däremot inget likhetstecken mellan representativ demokrati och partipolitik. I länder som Finland och Storbritannien har man också representativ demokrati, men kandidaterna som ställer upp i valen måste inte tillhöra ett politiskt parti. Nomineringssystemet i Finland är annorlunda och där förslår valmansförbund av lokalt förankrade medborgare kandidater. I många små kommuner förekommer inga partilistor överhuvudtaget utan kandidaterna representerar enbart sig själva. I Storbritannien kan de vara "independent" (oberoende) eller tillhöra ett parti.

Försöket med den lokala nämnden i Svågadalen och till viss del demokratiexperimentet i Åre baseras också på representativ demokrati, men utan koppling till politiska partier. Forskning om den svenska bygderörelsen visar att när medborgarna, i det demokratiska vakuum som uppstått efter kommunsammanslagningarna, på nytt organiserar sig lokalt i byalag, samhällsföreningar, sockenråd etc. så är inte referensramen partipolitik. Nya former för demokrati på lokal nivå och relationen mellan de lokala och kommunala nivåerna måste ta fasta på detta förhållande. Framtidens demokratiska utmaning ligger i att förena den nya

platsideologin på lokal nivå med den traditionella partipolitiken på kommunal nivå. De kompletterar varandra.

7 Ge kejsaren nya kläder

För bygderörelsen är nya demokratiformer för deltagande på lokal nivå och relationen mellan de lokala och kommunala nivåerna en av de viktigaste frågorna. Under senare år har många kommuner genomfört demokratiexperiment på lokal nivå. De är intressanta, engagerar många medborgare, har olika upplägg och utförs vanligtvis i projektform. För stora olikheter i möjligheten för medborgare att delta i lokalt beslutsfattande och genomförande kan utgöra grund till framtida demokratiproblem. Legitimitets- och rättvisekrav för den lokala demokratin måste regleras; spelreglerna för makt, ansvar och resursfördelning måste vara lika för alla medborgare i hela landet även om lokala variationer måste få förekomma inom en given ram.

Lokala nämnder i hela landet kan vara en bra och smidig lösning (beroende på traditionen i bygden kan de kallas sockennämnd, bygdenämnd, byanämnd, bynämnd etc.). Dessa nämnder fyller funktionen av en bro mellan medborgare på lokal nivå och politiker på kommunal nivå. Att stimulera och stärka demokratin i ett samhälle där medborgarna uttrycker ett allt mindre förtroende för politiker och i förlängningen för politiken som sådan, är en grannliga uppgift. Ett första steg för ett vidgat samhällsengagemang är ofta den egna platsen där man bor. Det är lättare att engagera sig i det näraliggande. Man vill att det ska fungera och vara en bra boendemiljö. Alla olika åldrar och nationaliteter kan dela detta intresse. Med utökade möjligheter att medverka i beslut som gäller närområdet tränas man i ansvarstagande och hänsynstagande, det är där en stor del av den demokratiska fostran sker. Inte genom att läsa sig till demokrati utan genom att tillämpa demokrati i praktiken. Ungdomar och invandrare är viktiga grupper i samhället som istället för en marginaliserad position skulle kunna spela en betydligt större roll i den lokala politiken. Som en naturlig fortsättning och tillämpning på den demokratiska skolning som elevorganisationen i skolan utgör ska ungdomar från 16 års ålder kunna kandidera och delta i valet till den lokala nämnden. För utländska medborgare boende i Sverige kan man lokalt tillämpa samma regler som i kommunalvalet. De ska också kunna kandidera och delta i valet till den lokala nämnden.

Nämnderna ska inte finnas på en ny nivå inom den representativa demokratin, utan istället revitalisera de attraktiva och skamfilade kommundelsnämnderna som

bara ett fåtal kommuner använder sig av. De nya lokala nämnderna ska inte uppfattas som ”Kejsarens nya kläder” utan som fem radikala nytillskott i kejsarens garderob. Det handlar om att förnya formerna för den lokala demokratin så att den blir attraktiv både för medborgarna och för kommunerna.

Lokal nämnd för bygden

Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva har i remissyttrande över både den statliga demokratiutredningen ”En uthållig demokrati” och kommundemokratikommitténs betänkande ”Att vara med på riktigt” framfört förslag om lokala nämnder.

För det första ska den lokala nämnden upprättas på initiativ av medborgarna. Samma regler som vid folkinitiativ för folkomröstningar kan gälla. Om 5 % av den röstberättigade befolkningen inom området (många av de lokala utvecklingsgrupperna verkar inom den gamla sockengränsen; församlingen är därför den givna utgångspunkten, men i ytstora församlingar kan det vara befogat att göra en finare indelning) begär en lokal nämnd ska kommunfullmäktige behandla frågan och fatta beslut. Man bör tillämpa enkel majoritet vid beslutsfattandet.

För det andra ska alla medborgare i bygden ha rätt att kandidera, inklusive ungdomar från 16 år och utländska medborgare, som i valet till Kostemnämnden.

För det tredje ska valet till nämnden ske i direktval samtidigt som kommunalvalet, som på Koster och i Svågadalen.

För det fjärde ska uppgifterna regleras i ett demokratikontrakt mellan nämnden och kommunen; d.v.s. en överenskommelse om samarbete där verksamhet, organisation, legitimitet och ansvarstagande behandlas.

För det femte ska den lokala nämnden ha initiativrätt vilket innebär rätt att motionera i kommunfullmäktige och delta i behandlingen av motionen samt samarbeta i lokala planerings-, besluts- och genomförandeprocesser. I frågor av kommunövergripande karaktär ska den lokala nämnden vara remissinstans. Med dessa förändringen skulle de lokala nämnderna i stort kunna ”överta” reglementet för kommundelsnämnderna.

Det finns givetvis både fördelar och nackdelar med förslaget om nya lokala nämnder. Om de lokala nämnderna konkurrerar ut de lokala utvecklingsgrupperna kan mycket av de spontana ideella aktiviteterna gå förlorade. Det är just här en av utmaningarna för de nya nämnderna ligger. Att skapa samordning, samhörighet och en vi-känsla och samtidigt ge stimulans och utrymme för

andras lokala initiativ. En lokal nämnd ska vara öppen för alla som vill delta i det offentliga närsamhället. Den ska vara bygdens formella röst och kunna inneha lokal makt och ansvar. En fördel med en demokratiskt vald lokal nämnd är att den i praktiken ger möjlighet att förverkliga tanken att alla medborgare har lika rätt och lika värde. De lokala nämnderna är politiska organ, men inte partipolitiska, som bygger på en representativ demokrati och på alla människors lika värde. För att öka medborgarnas deltagande, inflytande och delaktighet i 2000-talets samhällsutveckling måste sådan reella förutsättningar skapas. Erfarenheterna från Koster, Kallbygden och Svågadalen visar att det är möjligt.

Lokaldemokratiskt projekt

Förändringar tar tid och det finns många hinder på vägen. Det gäller inte enbart att ändra lagar och regler utan kanske i ännu högre grad attityder och förhållningssätt hos såväl medborgarna som hos politiker och tjänstemän. Ett första steg på vägen mot en ny formell struktur för deltagardemokrati kan därför vara att genomföra ett lokaldemokratiskt projekt **i en hel kommun**. Ett lokalnämndsprojekt som bygger på förslaget om lokala nämnder och som genomförs under en tid av två mandatperioder med efterföljande utvärdering. De lokala utvecklingsgrupper och kommuner som känner sig mogna att delta i en sådan försöksverksamhet skulle ges möjlighet. I projektet Byapolitik samarbetade ett 70-tal kommuner med sina lokala utvecklingsgrupper. Ett lokalnämndsprojekt skulle vara en naturlig fortsättning på den grund som lagts i Byapolitikprojektet och ett sätt att ta tillvara hittills vunna erfarenheter.

Politiska plantskolor

Den deltagardemokrati som demokratiutredningen förespråkar är en naturlig del av bygderörelsens väsen. Det gäller för samhället att förvalta och utveckla engagemanget i bygderörelsen på ett bra sätt. Det lokala utvecklingsarbetet skall även fortsättningsvis ses som en resurs för hela samhället. Ett stort engagemang och deltagande på lokal nivå gynnar också den representativa partipolitiska demokratin på kommunal, regional, nationell och europeisk nivå. Lokalt bygdearbete är redan idag en inkörsport till politiskt engagemang. Kanske en av de mest betydelsefulla plantskolorna för blivande partipolitiker. I över 4 000 lokala utvecklingsgrupper kan man under trivsamma former och i goda grannars lag få praktisk träning i vardagspolitikens villkor.

8 I nordiskt ljus

Ett sätt att få inspiration för att förnya demokratin är att se sig om i världen. Man behöver inte gå särskilt långt för att vidga perspektiven. Det finns massor av inspiration runt hömet. Inom organisationen Hele Norden skal leve! sker ett samarbete mellan de nordiska bygderörelserna. Tillsammans har man också arbetat i ett projekt om lokal demokrati i nordiska länder. Precis som i Sverige har människor i de andra nordiska länderna gått samman för att arbeta med nödvändiga åtgärder för att bygderna ska överleva och utvecklas. De har engagerat sig i lokala föreningar och lagt ner mycket tid. Ibland får de lön för mödan, men ibland stängas de som Don Quijote mot väderkvamarna.

Kanske måste man stanna upp ett tag i det praktiska arbetet och fundera! Hur ska samhället vara konstruerat för att viktiga besluten ska kunna fattas så nära människorna som möjligt? Vad för slags lokal demokrati har vi i just vår bygd, i vår kommun, i vårt land? Hur ser det ut i våra nära grannländer? Och vad kan vi lära av varandra?

Låt mångfalden blomstra!

Nordisk demokrati på lokal nivå har mycket att erbjuda. De nordiska länderna som i mycket framstår som så lika, har ändå betydande olikheter. Olika tendenser framträder i varierande styrka.

I Danmark satsar man på "Hverdagsmagaren" och funktionell demokrati med brukarbestyrelser. Där finns också en aktiv gräsrotsrörelse på landsbygden, precis som i Finland. Dock har den omfattande byarörelse i Finland med rötter från 1970-talet dränerats många aktiva aktörer till EU program eller EU-liknande POMO-program där pengar finns och partnerskapsdemokrati råder.

Den svenska bygderörelsen är en fristående direktdemokratisk rörelse med platsen i centrum. Ett territoriellt synsätt har utvecklats. Kommunedsutvalg/nämnder har som i de övriga nordiska länderna inte heller fått fotfäste i Norge. Där utövas istället lokal gräsrotsdemokrati i många olika frivilliga organisationer. "Mellomgrupper" står för engagemanget medan de "Mobile" och "Stasjonære" medborgarna uteblir.

På Island vallfärdar turisterna i strida strömmar till demokratins nordiska mecka, Thingvellir. Trots 1000-årig tradition är demokratidiskussionerna idag koncentrerade på kommunsammanslagningar och ekonomi. En process

som de flesta andra nordiska länder redan gått igenom, men inte det självstyrande Åland. På Åland finns fortfarande de små sockenkommunerna. När nästan alla medborgare behövs i kommunens nämnder och styrelser finns inget behov av en lokal utvecklingsgrupp! Kommunen är den lokala gruppen, fast utsedd genom allmänna val.

Nya mönster

Demokrati är ett område som fokuseras i samhällsdebatt, studier, utredningar och forskning i hela Norden, inte bara i Sverige. En förklaring till detta växande intresse är att regeringarna och de politiska partierna oroas över medborgarnas allt svalare intresse för politik, vilket visar sig i ett allt lägre valdeltagande – mycket lägre än vad de nordiska länderna normalt brukar uppvisa.

Sammantaget har medborgarnas intresse för den traditionella partipolitiken och de demokratiskt styrda politiska institutionerna minskat. Istället söker man andra kanaler för att påverka och skaffa sig inflytande över politiken, både globalt och lokalt.

Globala rörelser som Green Peace och Attac är välkända. Föga uppmärksammat är däremot lokala rörelser i bygden där medborgarna lever sina vardagsliv. Vad händer längst ner i den territoriella hierarkin i våra nordiska länder; under den globala, överstatliga, nordiska, nationella, regionala och kommunala nivån? Jo, under de senaste 20-30 åren har en ny lokal demokrati växt fram i det tysta, i hela Norden.

Folkbildning, folkrörelser och det demokratiska styresskicket utgör en gemensam nordisk tradition. Folkbildnings- och folkrörelsearbetet lade tidigt grunden för ett stort samhällsengagemang bland medborgarna. De många små kommunerna med ett i internationellt perspektiv sett utvecklat starkt självstyre har historiskt varit en viktig arena för en levande demokrati. Man kan säga att de små kommunerna har utgjort själva livsnerven i den nordiska folkliga kulturen och demokratin.

I samma tomrum

Danmark har idag 275 kommuner, Finland 452, Island 124, Norge 435 och Sverige 289. Under de senaste 50 åren har alla de nordiska länderna genomfört mer eller mindre omfattande kommunsammanslagningar. Undantaget är Åland där de små sockenkommunerna fortfarande består. Sverige har genomdrivit den mest radikala sammanslagningen. Bjurholm med 2 700 invånare är nu

Sveriges minsta kommun. Storleksmässigt är den långt ifrån Finlands minsta kommun Sottunga på Åland med 130 invånare eller nordens minsta kommun Mjoafjardarhreppur på Island med endast 27 invånare.

Island som också har många befolkningsmässigt små kommuner är just nu mitt uppe i en process av frivilliga kommunsammanslagningar. Där har man mer än halverat antalet kommuner de senaste åren. Motivet för kommunreformerna i Norden, både pågående och redan genomförda är/var att komma till rätta med de mindre kommunernas ekonomiska problem. Tanken var att sammanslagningarna skulle vidga befolkningsunderlaget så att de kommunala välfärdsuppgifterna kunde organiseras på ett mer rationellt sätt och därmed bli mer kostnadseffektiva. Det var alltså i första hand ekonomiska motiv som låg bakom kommunsammanslagningarna.

Efter hand blev man medveten om medaljens baksida; de demokratiska effekterna. Sammanslagningarna medförde att ett mycket stort antal politiker och tjänstemän blev överflödiga. Åtskilliga kommunfullmäktigeförsamlingar och kommunkontor lades ner. Många kommunala servicefunktioner flyttades också rent fysiskt till de nya storkommunernas centralorter. I ett slag blev de mindre samhällena avlödade sina offentliga representanter, man kan säga att den lokala offentliga arenan upplöstes. Medborgarna i byarna och på den rena landsbygden fick nu betydligt längre till "sina" politiker och "sitt" kommunalkontor. Avståndet mellan väljare och valda ökade. Kommunsammanslagningarna i hela Norden resulterade i ett "demokratiskt tomrum", eller "demokratiskt underskott".

Ny nordisk modell?

Ett behov av nya lokala institutioner för att stärka medborgarnas möjligheter till politiskt engagemang uppstod i kölvattnet av de nya storkommunerna. Därför har länderna infört olika möjligheter till decentraliserat beslutsfattande och förvaltning. Nya formella lokala organ som t.ex. brukarstyrelser, stads/kommundelsnämnder/bydelsutvalg och POMO-grupper har utvecklats. Trots detta har under de två senaste decennierna gräsrotsrörelser som landsbyföreningar, byakommittéer, byaråd, velföreningar, lokala utvecklingsgrupper m.fl. kommit att spela en allt mer betydelsefull roll i den lokala praktiska politiken. Dessa lokala föreningar visar på en spontan demokratiföryelse som utvecklats ur ett nerifrånperspektivet av medborgarna själva.

Den gamla "nordiska modellen" eller "nordisk demokrati" krakelerar. Forskare menar att internationalise-

ring, globalisering och europeisk integration tvingar fram en "enhetligare, internationellt bestämd utveckling i länderna. På längre sikt innebär detta att särdrag av den typ som kännetecknat de nordiska länderna alltmer försvagas och till slut kanske försvinner." (Karvonen, 1999).

Vad händer egentligen i Norden? Det finns också en annan utveckling, mer positiv. Det är de nya rörelserna där medborgarna själva organiserar sig i arbete för det lokala samhällets utveckling men också nya demokratiexperiment där myndigheter inbjuder medborgarna till samhällsarbete i nya former.

Många medborgare, organisationer, myndigheter och politiker deltar i nya former för inflytande och samarbete, ett lokalt kollektivt utvecklingsarbete för lokal utveckling och lokal demokrati. Frågan är om man i detta nya lokala utvecklingsarbete kan skönja en förnyelse av den "nordiska modellen"? Om det trots (eller som en reaktion mot) internationalisering, globalisering och europeisk integration håller på att utvecklas en ny nordisk demokratimodell med gräsrotterna som de främsta aktörerna. En spännande tanke, väl värd att begrundas och vårda.

Besök de nordiska länderna

studera
lokal demokrati
hos våra grannar

9 Ny lösning på spåren

Inledningsvis nämndes problemet, att demokratin blivit en angelägenhet för ett fåtal. Demokratiministern Britta Lejon menar att denna utveckling måste brytas. Att det sista decenniets förtroendevalda minskat med 40 000 ser hon som ett stort problem. Ser man det i ett 80-årigt perspektiv framstår problemet som ofantligt. Det demokratiska underskottet kan räknas 100 000-tals förtroendeuppdrag som försvunnit under perioden.

1 miljon villiga

En mycket intressant studie om medborgarnas uppdragsvillighet (Nielsen, 2001) publicerades i kommundemokratikommitténs betänkande ”Att vara med på riktigt”. Man fann att av 10 000 valbara invånare fick så småningom 105 invånare ett kommunalt politiskt uppdrag. Men, och det är det viktiga resultatet, hela 1 602 personer var villiga att ta ett kommunalt uppdrag om de skulle bli tillfrågade. Alltså hela 16 % av de röstberättigade var beredda att ta ett formellt samhällsansvar. Valmansgårdarna består av omkring 6,7 miljoner invånare vilket betyder att mer än 1 miljon svenskar över 18 år är beredda att göra en insats för samhället. Vilken fantastisk resurs och potential! Om man räknar med att hälften av dem, bara 500 000, skulle ställa upp i verkligheten, skulle det ändå räcka till 25 000 lokala nämnder med 20 ledamöter i varje. Varför tveka!

Samhället satsar betydande resurser på att utreda demokratins problem och möjligheter. Det är viktigt. Demokratiutredningar och kommittéer har presenterat ett stort antal utrednings- och forskarrapporter. PARK-kommittén har i många år arbetat med den regionala nivån och kommundemokratikommittén med den kommunala nivån.

Frågor kring lokal demokrati är ett område som berör och oroar många. Det vittnar både bygderörelsen och många lokala demokratiexperiment om. Olika ad-hoc modeller och kortsiktiga demokratiprojekt avlöser varandra. Var finns de långsiktiga lösningarna anpassade till nutidens människor och samhälle? Och hur kan vi ta vara på den överraskande stora potential av intresserade medborgare. Svaret finns att söka i nya modeller för lokal demokrati – en bygdens röst mellan medborgare och kommun. Var annars?

Tillsätt en utredning

Det är åter dags att ta till den vanliga lösningen; vi tillsätter en utredning. Nu när demokratin på nationell, regional och kommunal nivå nyligen är utredda är det tid för demokrati på bygdenivå. Tillsätt en lokaldemokratikommitté med åtminstone lika stora resurser för utrednings- och forskningsverksamhet som PARK-kommittén förfogade över. Det är en stor uppgift att tillgodose över en miljon svenskars vilja att engagera sig i samhällets utveckling. Det svenska lokala kulturarvet, folkrörelserna och folkbildningen måste förvaltas väl.

Som forskare kan man stilla undra vart individualismen tagit vägen. Är det något som gäller enbart i Robert D. Putnams USA; i studien om den amerikanska medborgarandans upplösning under de senaste 25 åren? Där är stress och tidsbrist, förortsboende och pendling, den elektroniska underhållningen och den nya konsumentgenerationen förklaringar till att amerikanen numer bowlar ensam. Eller är vi bara lite sena i utvecklingen?

Litteratur

- ♦ Adolfsson, Gerd; Svensson, Ronny (1997) *Hembygd är framtidsbygd!* Sveriges Hembygdsförbund.
- ♦ Almesåkra Hembygdsföreningen (2000) *Almesåkra – från forntid till nutid.*
- ♦ Aronsson, Peter (2001) *Lokalt folkstyre – Kulturarv som utmanar.* Svenska Kommunförbundet. (www.lf.svekom.se/demos)
- ♦ Clinell, Bim (2000) *Attac – gräsrotternas revolt mot marknaden.* Agora.
- ♦ DemokratiUtredningen (2000) *En uthållig demokrati.* SOU 2000:1. Fritzes. (www.fritzes.se)
- ♦ Fridolfsson, Charlotte; Gidlund, Gullan (2002) *De lokala partierna och den nya politiska kartan.* Novemus. Örebro Universitet.
- ♦ Herlitz, Ulla (red.) (2002) *Låt mångfalden blomstra! Lokal demokrati i nordiska länder.* Nordregio WP 2002:1. (www.nordregio.se)
- ♦ Herlitz, Ulla (2000) *Platsideologi – Bygderörelsen och demokratiska perspektiv i det postindustriella samhället.* SIR Rapport 119:2000. Fritzes. (www.fritzes.se)
- ♦ Herlitz, Ulla (1999) *Hela landet röstar – en studie i valdeltagandet på landsbygden i kommunalvalet 1998.* Demokratiinstitutet, rapport 11. (www-pp.hogia.net/ulla.herlitz)
- ♦ Ivarsson, Tore (1992) *Kommunernas släkträd. Sveriges kommuner 1863-1992.* Svenska Kommunförbundet.
- ♦ Justitiedepartementet; Riksbankens Jubileumsfond (2002) *Rösträtten 80 år. Forskarantologi.*
- ♦ Karvonen, Lauri (1999) "Demokrati och samhörighet i Norden. Har vi en lysande framtid bakom oss." i *Nordisk demokrati i förändring.* Mitthögskolan rapport 1999:1.
- ♦ Kommundemokratikommittén (2001) *Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och landsting.* SOU 2001:48. Fritzes. (www.fritzes.se)
- ♦ Lennqvist-Lindén, Ann-Sofie och Olsson, Jan (2001) *Representativ demokrati utan partier – Utvärdering av Svågadalnsnämnden 1996-2001.* Novemus rapportserie 2001:3. Novemus, Örebro Universitet. (www.oru.se/forsk/novemus)
- ♦ Montin, Stig (1998) *Lokala demokratiexperiment – exempel och analyser.* DemokratiUtredningen. SOU 1998:155. Fritzes. (www.fritzes.se)
- ♦ Möller, Tommy (1998) *Politikerförakt eller mogen missstro? En översikt.* ÅJOUR nr 2. Svenska Kommunförbundet. (www.svekom.se/skorg/fou/)
- ♦ Nielsen, Peder (2001) "På och av – om uppdragsvillighet, rekrytering och avhopp i den kommunala demokratin", i SOU2001:48, bilagor till betänkande av Kommundemokratikommittén. (www.fritzes.se)
- ♦ Putnam, Robert D. (2000) *Den ensamme bowlaren.* SNS Förlag. (www.sns.se)
- ♦ Wide, Jessica och Gustafsson, Gunnel (2001) *Lokal demokrati i förändring. En översikt.* ÅJOUR nr 6. Svenska Kommunförbundet. (www.svekom.se/skorg/fou/)
- ♦ Wrede, Magnus (red) (1999) *Uppdrag demokrati.* KommunAktuellt. (www.kommunaktuellt.com)